

Aron Lund

Revolutionärerna: "Allt skulle vara rött"

Följande är ett utdrag ur Aron Lund, *Drömmen om Damaskus*, SILC Förlag 2010, s. 223-245.

Boken ger en fyllig historisk bakgrund till det aktuella upproret i Syrien. Det återgivna kapitlet handlar om "Kommunistiska arbetspartiet", ett vänsterparti som bildades i mitten av 1970-talet och som är intressant bl a därför att det varken var knutet till Moskva eller Peking.

Författaren kan nås via epostadressen: aron.lund.syria@gmail.com

Red

---

*Vad är en människa i revolt? En människa som säger nej.
— Albert Camus*

"De anklagade mig trots att jag var oskyldig", säger Faraj Bayrakdar, "så jag bestämde mig för att begå brottet." Tjugosju år gammal, efter att ha blivit falskeligen anklagad för illegal parti-verksamhet, anslöt sig Faraj Bayrakdar till ett av Syriens mest kompromisslösa oppositions-partier.

Kommunistiska arbetspartiet var Syriens senkomna sextioåttor, tio år efter att revoltvågen svept över Europa: en ung generation passionerade vänsterintellektuella som förkastade hela det rådande samhället. De var mot diktaturen, traditionen, religionen och överklassen, men för jämställdhet, revolution och tredje världens alla befrielseörelser, från Palestina till Kurdistan. Gruppen hade existerat sedan 1976, först i form av ett underjordiskt nätverk bland oppositionella studenter, och från början av åttiotalet som illegalt parti. Man hade inga band till den traditionella vänstern, varken det regimtroga Syriska kommunistpartiet i parlamentet eller Riad el-Turks oppositionella utbrytarfraktion SKP/Politbyrån. Arbetspartiet vägrade svära trohet mot Moskva, och såg sig som en del av *el jasar el-djedid*, "den nya vänstern". De inspirerades inte av kamrat Breznev, utan av den europeiska studentrörelsen och den antikoloniala kampen.

Man samlades och läste Marx och Lenin och drömde om revolution. Det kedjeröktes, lästes dikter, hängdes på kafé, och det bedrevs allt mer och allt riskablare politik. Man klistrade upp väggtidningar och affischer, ordnade studentdemonstrationer, prånglade ut förbjuden litteratur på hemliga tryckpressar, och sålde förbjudna tidningar med namn som *Röda fanan* och *Proletären*. Det spelade ingen roll hur farligt det var. För de unga medlemmarna var det nu eller aldrig, och det var rätt att göra uppror.

Nästan alla medlemmar var i tjugooårsåldern, unga eldsjälur från landsortsstäderna som funnit varandra på universitetet. Många av dem kom från alawitiska familjer, vilket gjorde regimen ännu mer rasande. Arbetspartiet var ingen stor grupp, och de bar inte vapen, men det fanns inget som säkerhetsapparaten fruktade mer än dissidenter inom det alawitiska samfundet. Partimedlemmarna själva gjorde inget för att mildra konflikten, utan skruvade upp retoriken högre än alla andra. När övriga oppositionspartier krävde gradvisa reformer, agiterade Kommunistiska arbetspartiet för att den "fascistiske diktatorn" Hafez el-Assad skulle störtas så snart som möjligt.

* * *

Jag träffar Faraj Bayrakdar i Stockholm, där han bor som politisk flykting sedan några år. Vi möts först på Kulturhuset vid Sergels torg, men promenerar vid stängningsdags vidare mot konditori Kafferepet vid Klara kyrka. Det är i mitten av maj, en mild stockholmsk sommarkväll, och Bayrakdar, i ljus långjacka, röker hela promenaden. Han har grått hår och mustasch, djupa rynkor i pannan; ger ett intelligent och lite vaksamt intryck, men är snabb att skratta. Cigaretten glöder i den lätta, ljumma vinden längs Klarabergsgatan, medan Faraj Bayrakdar talar och jag lyssnar. Vi når fram till ingången där han fimpas intill Nils Ferlin som står staty med egen metallcigg, och går upp och sätter oss för att fortsätta intervjun över mer kaffe.

Som ung pojke drömde han om att bli konstnär. Hans äldre bror köpte penslar och färg åt honom, men familjen var fattig, och man hade inte råd med mer. Kreativiteten fick finna andra utlopp, och det blev genom författarbanan. Han fick sina första dikter utgivna som sjuttonåring, och blev snabbt en respekterad ung poet.

Det var skrivandet som ledde honom in i fängelse. Efter att han skrivit en text som fördömde fängslandet av den populära egyptiske diktaren Ahmed Fouad Negm — ”de fattigas poet” — började problemen. Strax efter tryckningen hörde Flygvapnets underrättelsetjänst av sig och varnade honom. Detta handlade inte om en samhällskritisk poet i Egypten, förklarade de, de kunde läsa mellan raderna. Först blev han förvånad. Sedan, säger Faraj Bayrakdar, ”förstod jag vad en diktatur är”.

* * *

Han greps, släpptes, greps igen. Nu hade hans problem med myndigheterna börjat. Bayrakdars vänstersympatier var vid det här laget välkända. Han skrev i libanesisk press, och började också skicka artiklar till den palestinska gerillans tidningar i Beirut. Strax efter sin andra arrestering tog han steget från politisk kritik till organiserad opposition.

Efter att ha anslutit sig till Kommunistiska arbetspartiet steg han snabbt i graderna. 1982 valdes Faraj Bayrakdar in som en av fem medlemmar i politbyrå, partiets högsta organ (man hade ingen partiledare, utan insisterade på kollektivt ledarskap). Han blev ansvarig för partipressen, med flera skribent- och redaktörs-uppdrag.

Men det var inte ett bra år att bli oppositionsledare. I de stora arresteringssvepen 1980 hade de flesta av Nationella demokratiska samlingens partier krossats. Arbetspartiet, som stod utanför koalitionen, var en av få organisationer som fortfarande var fullt aktiva. Samtidigt nådde konflikten med islamisterna sin höjdpunkt med massakern i Hama i februari 1982. Politisk aktivitet var strikt förbjuden och förenad med livsfara.

Den nyvalde politbyråmedlemmen Faraj Bayrakdar tog det säkra före det osäkra — han gick under jorden för att undgå hemliga polisens efterforskningar. 1984 fick han reda på att hans identitet avslöjats av säkerhetstjänsterna. Sedan fanns ingen återvändo.

* * *

”Det var en hård tid”, berättar Faraj Bayrakdar. ”Kanske den värsta perioden i mitt liv. Jag levde underjordiskt i fem år, och det var hela tiden mycket tufft. Vi var ett fattigt parti och jag var en fattig person, och vi kunde inte arbeta, så förhållandena var svåra.”

”Jag bodde kanske i tjugo olika rum i Damaskus och jag var tvungen att byta hela tiden”, förklarar han. ”Vi hyrde olika lägenheter — enkla små rum med en liten madrass, en liten matta. Det skulle gå snabbt att ta sig därifrån om det blev något problem. Jag hade vänner jag kunde ha

bott hos förstås, många vänner, men vi försökte undvika att dra in andra.”

”Partiet hade normalt inte råd att betala någonting, för vi hade över hundra medlemmar som levde underjordiskt. Men eftersom jag satt i politbyrån var jag huvudansvarig för en massa olika saker, exempelvis tryckpressen, olika tidningar och tidskrifter. Jag var tvungen att träffa medlemmar från andra städer, från Aleppo, Lattakia och Homs, för att berätta vad de skulle göra, var de skulle få tag på tidningarna, och så vidare. Så jag jobbade heltid för partiet, och därför fick jag 500 syriska pund i månaden.” Han skrattar och knackar på sitt cigarettpaket: ”Det räckte nästan till att köpa cigg!”

Efter 1982 var den syriska oppositionen i princip utplånad. Den islamistiska rebellrörelsen hade drivits ut ur landet, och de flesta sekulära partier var krossade eller höll låg profil. Nationella demokratiska samlingens linje var nu helt enkelt att försöka överleva, i hopp om nya chanser längre fram. Med övrigt motstånd kväst vändes statens uppmärksamhet därför under mitten av åttiotalet mot vänsterdissidenterna. Trycket ökade till det outhärdligas gräns. Bayrakdars hustru, som också var partimedlem, arresterades 1986, och tillvaron på flykt blev allt svårare att bära.

”Vid den här tiden”, säger han, ”drömde jag om att de skulle arresteras mig. Men samtidigt var det min plikt att fortsätta skriva, och fortsätta mina uppdrag som ledare. Det var min plikt, men det var verkligen ett mycket svårt liv. Jag sa att jag skulle försöka fortsätta, men jag drömde om att det skulle ta slut, att de skulle lyckas ta mig.”

Han nickar: ”Och det gjorde de år 1987.”

* * *

”De arresterade mig genom en medlem av vårt parti”, minns Faraj Bayrakdar. ”De hade gripit honom ett år tidigare och torterat honom, mycket. Han var sistaårsstudent på läkarlinjen och de hotade honom med att de skulle förstöra hans framtid, förstöra hans kropp, förstöra hans familj.”

”Men det fanns förstås en sak han kunde hjälpa dem med ... en väldigt liten, enkel sak. Bara led oss till Faraj Bayrakdar, sa de. Det är mycket enkelt, vi ska inte arresteras honom när du är med, vi ska skydda dig. Bjud in honom, gå runt med honom och boka några möten, så ska vi iaktta alltihop på avstånd. Vi vill bara se hans ansikte och lära oss känna igen honom.”

”Vi hade redan våra tvivel om den här killen”, säger Bayrakdar. ”Jag var ordförande i partidomstolen, så jag var utsänd av ledningen för att möta honom och fråga honom vad han sysslade med — vi var misstänksamma.”

Misstänksamhet var sund politik i Syrien våren 1987. Arbetsspartiets aktivister hade utvecklat en mängd metoder för att lura säkerhetstjänsterna. Man rekryterade vänner och sympatisörer, men medlemmarna hölls strikt åtskilda i celler. Bara en person i varje cell fick en kontaktperson uppåt i hierarkin, för att minimera skadan om någon arresterades eller gruppen infiltrerades.

Som en försiktighetsåtgärd vidarebefordrade Faraj Bayrakdar fel adress till den person han skulle möta. Gömd i närheten av den falska mötesplatsen väntade en partimedlem som kontrollerade om mannen var förföljd eller betedde sig underligt. När allt verkade normalt tog han kontakt och skickade personen vidare till ännu en falsk adress, där samma procedur upprepades. Han fick passera totalt fem olika kontrollpunkter, och allt verkade säkert, innan han sändes till den verkliga mötesplatsen med Bayrakdar.

”Så vi möttes till slut och satte oss på något kafé. Jag tror att det var då han kontaktade under rättelsetjänsten. De följde efter oss utan militärer, utan bilar, som helt vanliga människor. Vi anade inget. De noterade mitt utseende, så de skulle kunna känna igen mig, och följde efter mig

för att se hur jag skulle ta mig hem efter mötet, vilken riktning jag skulle åka i.”

Det vanligaste sättet att resa i syriska städer är med service, ett taxisystem av små privatägda mikrobussar. De går fasta rutter för en spottstyver som betalas kontant till föraren, och passagerarna hojtar till när de vill släppas av vid någon av de informella hållplatser som växt fram längs vägen.

”Jag var försiktig av mig”, minns Bayrakdar. ”När jag tog en service såg jag till att vara den siste som klev in. Om de hade fem platser var jag alltid den femte. Först när jag såg fyra passagerare i en bil hoppade jag in, för jag ville inte sitta inuti och vänta.”

”Den här gången såg jag när jag klev in i bilen att någon rörde sig förvirrat och försökte ta en annan bil precis bakom oss. Jag avbröt genast resan och hoppade av vid nästa stopp.”

Men det var för sent. Polisagenten hade redan lagt märke till vilken linje Bayrakdar åkte med: ruten söderut mot de palestinska flyktinglägren. Det räckte för att hitta honom. ”Efter att jag arresterades förklarade generalen som grep mig hur de hade burit sig åt”, berättar Faraj Bayrakdar: Civilklädda agenter hade väntat dygnet runt i två veckor vid den första hållplatsen på linjen mot flyktinglägren, utan att få syn på honom. Då bytte de till nästa hållplats, utan resultat; därefter den tredje, och så vidare. De fortsatte tålmodigt med samma metod i över en månad, men när de övervakat den sjätte hållplatsen i en vecka fick agenterna syn på Bayrakdar igen, när han klev av servicen. En man följde efter honom mot lägenheten där han gömde sig.

”Jag kände till det här området väl”, säger Faraj Bayrakdar, ”bättre än honom, så jag lyckades fly undan och ta mig in i rummet. Jag var säker på att ingen såg mig då. Men han ringde sina chefer och de beslöt sig för att omringa området, för han sa att han var säker på att det var det här kvarteret, han hade bara inte sett vilken dörr jag valde.”

”De hämtade en massa soldater, militärpolis. På hustaken såg jag kanske över hundra personer. Samtidigt gick de från dörr till dörr.”

Till slut var de framme vid Faraj Bayrakdars lägenhet, knackade och släpptes in. Han försökte verka lugn och spela oförstående.

”De sa att vi är poliser, civilpolis från Bab Musalla-stationen, och det finns en rapport om det här huset, att det är något skumt med det. Det kanske inte stämmer, men du måste följa med oss till Bab Musalla.”

”Jag misstänkte att de inte alls var civilpolis, utan säkerhetsagenter, men jag sa inget om vad jag trodde, utan försökte se normal ut ... jag nynnade någon låt av Fairuz, den libanesiska sångerskan”, säger Bayrakdar.

”Får vi se din legitimation, frågade de. Jag sa att jag vill se er legitimation först, så de visade mig. Och mycket riktigt, jag såg hans kort och han var verkligen från den normala polisen. Men jag tänkte att de kanske gör som vi — förfalskar legitimationer.” Bayrakdar ler illmarigt: ”Själv hade jag ett dokument utfärdat av Nationella säkerhetskontoret, det högsta av alla. Det är det kontoret som koordinerar de övriga säkerhetstjänsterna.”

”Så han blev nervös”, förklarar Faraj Bayrakdar, ”för tänk om han hade fel, då skulle det bli väldiga problem för honom.” Att ge sig på Nationella säkerhetskontorets folk var ingen småsak, särskilt om han var en vanlig civilpolis. ”Men så märkte jag att han höll på och rotade i mina kläder bakom dörren, och efter det sken han upp. Först var han förvirrad, men sen såg han nöjd ut”, fortsätter Bayrakdar.”

”Han sa det till mig efteråt: märkte du hur jag letade efter kläder som tillhörde dig, från den

natten när jag såg dig? När jag hittade din bruna rock blev jag säker på att du verkligen var Faraj Bayrakdar.”

”Så han förstod att mitt dokument var falskt, men fortsatte ändå spela sin roll.” Bayrakdar beordrades följa med till polisstationen, fylld av onda aningar. ”När vi gick bestämde jag mig för att jag var tvungen att försöka fly, även om de skulle skjuta mig. Men de hade parkerat precis utanför, så ytterdörren öppnades rakt mot bildörren. Det fanns ingenstans att fly.”

”Efter en stund svängde de in på en annan väg, och jag frågade: vart för ni mig? Ni sa att ni var från polisstationen i Bab Musalla. Han sa, jo, men det är gatuarbeten i vägen, så vi åker såhär istället — men sen svängde de igen.”

”Ni sa ju att ni skulle köra den där vägen, sa jag.”

”Varför är du så rädd? sa han.”

”Det är väl normalt att vara rädd, sa jag. Jag vet inte vilka ni är.” ”Det har jag ju sagt, sa han. Vi är polisen från Bab Musalla.” ”Hur kan jag vara säker på det, sa jag, ni åker en underlig väg ...”

”Några minuter senare vände han sig mot mig. Förstår du nu vart du är på väg? frågade han.”

”Ja, sa jag. Avdelning Palestina.”

”Just det, sa han. Du ska till Avdelning Palestina.”

* * *

Avdelning 235, *Faraa Falastin*, grundades ursprungligen som Militära underrättelsetjänstens kontor med ansvar för Palestina-flyktingar och israeliska spioner. Med åren blev organisationen allt större, växte ur sitt gamla uppdrag och blev en av regimens viktigaste förhørscentraler. Idag är Avdelning Palestina en av de mäktigaste grenarna av säkerhetstjänsten överhuvudtaget.

Avdelningens byggnad i Damaskus är känd som en av landets värsta tortyrhålur. Den förekommer ofta i människorättsgruppernas rapporter från Syrien, och i många fall slutar spåren efter politiska fångar just där. På källarplanet finns en lång rad isoleringsceller, de så kallade ”likkistorna”. Det är mörklagda enmanskammare, ungefär nittio centimeter breda, där fångar hålls inspärrade i flera månader, ibland år. Tortyr används rutinmässigt i förhören, och rapporterna från Avdelning Palestina talar om misshandel, elchocker, brännskador, piskning, stympning, våldtäkter, och mord.

* * *

”När partiet till slut krossades i arresteringsvågen 1987 hade de gripit sammanlagt 2 200 personer, och av dem var 104 kvinnor”, säger Hassiba Abderrahman. Hon var en av dem.

Strax innan Faraj Bayrakdar hade hon som ung student och feministisk aktivist anslutit sig till det nätverk som skulle få namnet Kommunistiska arbetspartiet. Hon hade upptäckt marxismen i gymnasiet, och var frälst. Hon och hennes kamrater såg sig som den syriska systerrörelsen till de palestinska revolutionärerna, vietnamesiska FNL och studentrörelsen i Frankrike — men mest av allt uppskattade hon ”den latinamerikanska befrielseströrelsen”.

”Nicaragua!” utbrister hon, och ler saligt, ”Che Guevara! El Salvador!”

Skillnaden mellan oss och sydamerikanerna, säger hon, ”var att vi inte bar vapen, utom när det gällde Palestina”. Kommunistiska arbetspartiet samarbetade med flera olika palestinska gerillagrupper och skickade till och med ett litet antal medlemmar för att kämpa med dem mot Israel i Libanon. Bland annat knöt man kontakter med kommunistiska Folkfronten för Palestinas befri-

else (PFLP), som ständigt kritiserade Yasser Arafat för att glida på målet om en sekulär enstatslösning. ”Men vi var mer radikala än PFLP!” utbrister Hassiba Abderrahman och hytter glatt med fingret. ”Vi stod till vänster om dem! Vi accepterade inget mindre än Palestinas befrielse, inte en sekulär stat heller. Vi accepterade bara en sekulär palestinsk-binational-arabisk-israelisk-judisk stat under namnet Palestina. Inget mindre än från floden till havet, inget snack!”

Hassiba Abderrahman brister ut i skratt. Hon är uppenbart förtjust i de gamla slagorden, men det är med viss självironi som hon (som ett rinnande vatten) citerar Kommunistiska arbetspartiets många invecklade paroller från åttiotalet. Idag är hon mest känd som författare och människorättsaktivist, men hon är fortfarande aktiv i den syriska oppositionspolitiken, fortfarande i Arbetspartiet och fortfarande längst ut på vänsterkanten. Hon har fängslats fyra gånger, men fortsätter skriva, kritisera och protestera. Kompromisser ligger inte för henne.

Jag träffar henne våren 2008 för att diskutera den syriska oppositionens historia, tillsammans med två andra före detta medlemmar av Kommunistiska arbetspartiet: Khaoula Dunia, som numera är aktiv inom den Sverigebaserade tankesmedjan Damascus Center for Theoretical and Civil Rights Studies, och hennes make Djelal. Marxistiska termer haglar under hela aftonen och politiska tänkare avhandlas på löpande hand: Robert Owen, Charles Fourier, Stalin, Trotskij, Lenin, Keynes, Adam Smith och Ricardo. Till och med Olof Palme hinner nämnas i någon bisats.

Vi sitter hemma hos Khaoula och Djelal i ett hyreshusområde utanför Damaskus. Det är en trevlig lägenhet, snyggt inredd med konst på väggarna. På en bricka mellan sofforna står några skålar med chips och nötter, inhandlade på vägen hit, och det serveras te och Coca-Cola ur två-litersflaskor, medan askkoppen sakta börjar fyllas. Hassiba Abderrahman kedjeröker Syriens eget märke el-Hamra, extralånga cigaretter som säljs billigt på gatan. Namnet betyder ”den röda”, vilket hon snabbt gör en poäng av: ”Allt skulle vara rött”, utbrister hon med ett brett grin. ”Partitidningen hette Röda fanan, och vi bar röda kläder och rökte röda Gauloise och Gitanes, eftersom det var Franska kommunistpartiets favoritcigarett. Och el-Hamra, förstås — jag röker fortfarande nationellt!”

För stunden är hon dock klädd i illgrön polotröja och bruna manchesterbyxor. Det trassliga håret är uppknutet i nacken och hennes kolsvarta, pigga ögon pilar runt rummet medan hon vilt gesticulerande håller låda om det ena eller andra ämnet. Hon ser äldre ut än sina 49 år, men har skrattrynkor i ögonvråerna och kan omöjligt sitta stilla; pratar högt, hest och hela tiden, med ett nikotingult, smittande leende. Drar blixtnabbt nya vitsar innan man hunnit hämta sig efter den förra. Försummar aldrig en chans att inta revolutionärast möjliga ståndpunkt, oavsett fråga. Och så puffar hon, konstant, på sina cigaretter — de röda.

* * *

Hassiba Abderrahman föddes i Damaskus 1959, i kvarteret Kafr Soussa. Hennes familj hade flyttat in från landsortsstaden Misyaf under mandatets sista år, när hennes far rekryterades till kolonialarmén. Som ung var hon medlem i det baathistiska ungdomsförbundet, Shabiba, mest för att det gav tillgång till en ungdomsgård i Kafr Soussa och för att hjälpa flickor i konservativare familjer. ”Vi gick hem till familjerna för att se till att tjejerna skulle få lämna husen”, berättar hon. ”Ofta tvingades vi knacka på dörren och be familjen om tillstånd för att de skulle få gå ut. Släpp ut henne så tar vi hand om henne, sa vi, hon är med oss!”

Efter två år i Shabiba gick hon ur rörelsen, utled på Baathpartiet. Hon var kortvarigt med i den statsstödda Syriska kvinnounionen för att driva feministisk politik, men gav upp det också. I gymnasiet började hon söka sig till oppositionella grupper och blev övertygad marxist efter att ha träffat kommunistiska vänner under skoltiden. ”Jag tog min examen och följde med dem”, säger

hon, ”först till partiet och sen raka vägen in i finkan.”

Hassiba Abderrahman fängslades första gången som tjuugoåring, efter att ha smugglat falska pass och partipropaganda över gränsen från Libanon. Hon frisläpptes efter några månader i en amnesti — regeringen försökte vinna stöd från vänster under sitt krig mot Muslimska brödraskapet — men arresterades omedelbart igen och kvarhölls till nästa år. 1986 greps hon för tredje gången, i början av statens offensiv mot Kommunistiska arbetspartiet, och hölls fängslad utan dom eller rättegång i fem år. 1993 var det dags igen, när hon sveptes upp i tillslagen mot de sista partimedlemmarna i frihet. Hon släpptes senare samma år, men då var partiet krossat. Sedan dess har hon hållit sig utanför fängelset, även om hon gripits kortvarigt vid demonstrationer och polisen fortsätter att ta in henne för förhör från tid till annan. När Kommunistiska arbetspartiet återskapades av frisläppta fångar 2004 var hon, givetvis, en av de forna medlemmar som anslöt sig.

”Det var kriget mot Muslimska brödraskapet”, säger Hassiba Abderrahman. ”När det började, då hände något viktigt i Syrien. Regimen hade arresterat folk godtyckligt förut, och förtryckt och plågat oss, men det var inte på samma nivå av blodighet.”

”Efter erfarenheten med Brödraskapet var det däremot tortyr till döden som gällde. Regimen blev mer repressiv, mer diktatorisk. Den accepterade inte längre några meningsyttringar alls. Varje oppositionell som sa 'nej' slogs ner, oavsett vem det var. Höger eller vänster — det spelade ingen roll. Tortyren, brutal tortyr, blev regimen främsta kännetecken efter dess möte med Brödraskapet.”

”När jag greps 1979 blev folk torterade”, fortsätter hon. ”Man slog oss med bambukäppar och spände fast oss i bildäck, och — ja, man satte kanske in en liten skvätt elektricitet då och då.”

”Senare skulle den sortens tortyr betraktas som rena skämtet. De började köra med 'tyska stolen', en apparat som bände isär ryggen, och det var eltortyr med högspänningsledningar, leder som slets ur sina fästen, upphängning i taket. All slags tortyr som finns i fängelser, vare sig den kom från ryssarna eller tyskarna.”

Hon skrattar igen, och skakar på huvudet: ”Vi hade tortyr från både väst och öst — *hamdulillah*, vi lärde av båda sidorna! Några av våra officerare hade examen från Östtyskland och några från Västtyskland, och en grupp kom från Ryssland och en från USA. All slags tortyr kom till Syrien, det var rena internationalen ...”

”Vi hade spanska handklovar, och tyska och koreanska och japanska, allt man kunde önska sig! Det var som med bilarna i Syrien nuförtiden, de kommer från alla länder. Likadant var det med våra handklovar.”

”Fast”, konstaterar hon eftertänksamt, och gräver åt sig en näve salta nötter ur skålen på bordet, ”inte ens sin handklovmodell fick man välja själv.”

* * *

”När de förde in mig på Avdelning Palestina ställde de till med fest”, minns Faraj Bayrakdar. ”Det var som ett bröllop! De sköt i luften med Kalasjnikov och kallade mannen som arresterat mig för hjälte. De var mycket glada.”

”Själv tänkte jag förstås på hur jag skulle kunna skydda våra gömställen, mina vänner och kamrater. Jag tänkte på tortyren som väntade, vilken sort de skulle använda. Jag visste naturligtvis vilka de vanliga metoderna var, men det är ju en annan sak när man upplever det”, säger Bayrakdar.

”På den tiden hade vi bestämt inom partiet att alla från politbyrån som arresterades måste hålla

tyst i tolv timmar. Två gånger om dygnet hade vi mötestider, så om någon inte dök upp innebar det att han var arresterad. Då visste vi att vi var tvungna att flytta alla hans saker och kontakta dem han kände.”

”I tolv timmar var du tvungen att vara helt tyst. Efter ytterligare tolv timmar kunde du börja berätta vissa saker som vi överenskommit i förväg — alla hade övat in sin historia, sin lögn. Så jag försökte vinna tid.”

Vakterna satte på honom ögonbindel, tvingade honom att ta av alla kläder. ”De började som alltid: vad heter du?” ”Driver ni med mig? sa jag. Ni vet ju vad jag heter.”

”Vi vet mycket väl vad du heter, sa de, men vi vill höra dig säga det.”

”Jag vägrade, och tortyren började. I början bestod den bara av misshandel, de slog mig inne i förhörsrummet, men efter en timme sa jag åt dem att sluta. Jag skulle inte berätta något för dem innan jag fick tala med deras befälhavare.”

”Okej, sa de, hämta chefen.”

”Jag hade förbundna ögon och satt med händerna fastspända bakom ryggen. Efter ett tag hörde jag steg, och de ropade: ya moallem! Chefen hade kommit! Det blev tyst, tills en röst sa: Jaha, du ville träffa mig?”

”Jag frågade inte efter dig, sa jag. Han blev förvirrad. Soldaterna intygade, jo moallem, han frågade efter dig, han vägrar tala tills du kommer!”

”Nej, sa jag, jag bad om att få träffa befälhavaren.”

”Men jag är befälhavaren, sa han.”

”Det är du inte alls, sa jag — jag drog ut på det så mycket som möjligt — det är jag säker på att du inte är.”

”Hur kan du veta det när du har ögonen förbundna? sa han.”

”Jag vet att er befälhavare är över sextio år gammal, sa jag, men du låter som en ung man. Dessutom vet jag att han är stolt och självsäker, men din röst låter nervös.”

Arbetspartiet hade noga studerat regimens säkerhetsorgan och Faraj Bayrakdar visste precis vem som ansvarade för Avdelning Palestina: general Mazhar Fares, en fruktad ledare inom Militära underrättelsetjänsten.

”Då sa någon till honom, okej, abu el-Abed, det räcker, han har listat ut det. Hämta chefen! Det var en seger för mig, för de skrattade ju åt mig hela tiden under förhören, men nu var de imponerade. Den riktige chefen kom och sa åt dem att ta av ögonbindeln. Det var general Fares.”

”Är du säker på att jag är chefen, frågade han, eller vill du att jag ska bevisa det?”

”Nej, sa jag, jag är säker. Och så började jag försöka vinna mer tid. Jag förklarade för honom att hans mannar var ointelligenta. Jag sa att jag hade brutit med partiet sedan tre månader, men det skulle de aldrig förstå, de skulle bara tortera mig istället. Men någon som du, sa jag, du har erfarenhet och god utbildning. Du begriper de här sakerna, och det kan bespara mig onödig tortyr. Tortera mig för annan information istället. Fråga mig om vad som hände för tre månader sen, för det vet jag allt om, men det är ingen vits med att tortera mig för information jag inte har.”

”Det var förstås inga problem att berätta gammal information för dem”, ler Bayrakdar, ”för vi ändrade allting varje månad.”

Olyckligtvis lät sig general Fares inte luras. Han försökte smickra sin fånge, påminde om hur Bayrakdar varit ledare i Baathpartiets ungdomsförbund i sin by förr i tiden, och sa att de gärna ville att han skulle komma tillbaka till dem.

”Du är en bra poet, sa han, och en bra journalist. Vi har tre nationella tidningar, el-Thawra, Tishrin och el-Baath — välj vilken du vill bli chefredaktör för!”

”Och om jag inte är intresserad, sa jag, vad händer då?”

”Nå, vad vill du ha då? sa generalen. Du kan få åka till Europa och jobba på nån ambassad?”

”Jag vill inte lämna mitt land”, sa jag, jag älskar mitt land. ”Nå, så vad vill du då? frågade han.”

”Jag vill, sa jag, ha lite frihet för det syriska folket. Jag vill ha åtminstone några mänskliga rättigheter och säkerhet. För att fatta mig kort vill jag inte ha den här diktaturen.”

”Anser du att det råder ”diktatur” i Syrien? frågade han.”

”Om det här inte är en diktatur, sa jag, varför är jag då här?”

”För att du är terrorist! sa han, för att ni är ännu farligare än Muslimska brödrskapet! Jag käftade emot, men generalen vände sig till sina mannar. Ge honom vad han tål, sa han, och krossa hans kindtänder!”

”Jag trodde att han bara försökte skrämma mig — men det var på allvar, de började krossa mina kindtänder. Nästa dag tog de upp mig från källaren igen till förhørsrummet och bände upp min mun. När de såg att en av kindtänderna var oskadad så krossade de den också, slog sönder den.”

”Det var hemskt”, säger Faraj Bayrakdar, och skakar på huvudet. ”Jag visste att de skulle tortera mig med ”däcket” och ”tyska stolen” och andra metoder. Men jag hade aldrig kunnat föreställa mig det där.”

* * *

Faraj Bayrakdar torterades nästan oavbrutet i elva månader, under general Fares överinseende. Det hörde till rutinen att utsätta politiska fångar i Syrien för ett par veckors misshandel i början av deras förhör, för att straffa dem, bryta ner deras vilja och få dem att tala. Men det var sällan mer än så, och därefter togs de till fängelset.

För Bayrakdar gjorde generalen ett undantag. Militära underrättelsetjänsten hade inlett en kampanj för att slutgiltigt nysta upp och krossa Kommunistiska arbetspartiets nätverk, en av de sista grupper som fortsatte att öppet utmana regimen. Arresteringsvägen fortsatte under hela 1987 och den ena cellen efter den andra sprängdes. Varje gång en ny fånge kom till Avdelning Palestina förhördes Bayrakdar igen. Han var partiledare och organisatör, en av hjärnorna bakom organisationen, och man ville försöka få ur honom information om de nya fångarna, jämföra berättelser för att kunna avgöra om de var sanna eller falska.

”Hela tiden var jag tvungen att säga nej, nej, jag vet inte”, minns Bayrakdar, ”och hela tiden torterade de mig.” De enda avbrotten kom när hans kropp var så sönderbruten att man fruktade att han skulle dö. Då togs han till militärsjukhuset i Harasta för att få läkarvård. När han bedömdes vara i tillräckligt god form igen fördes han tillbaka till Avdelning Palestina och tortyren återupptogs.

I mars 1988 var Kommunistiska arbetspartiet nästan sönderslaget som organisation, och Faraj Bayrakdars kunskaper var för gamla för att ens teoretiskt kunna vara användbara. General Fares avbröt förhören. De flesta fångar från Arbetspartiet överfördes till fängelset i Seidnaia utanför

Damaskus, men Faraj Bayrakdar och sju ton andra valdes ut för att straffas för sitt trots mot förhållningarna. De skickades till Palmyra.

* * *

Ökenfängelset utanför Palmyra var Syriens mest fruktade plats, säkerhetsapparaten mörka hjärta. "Dödens och vansinnets kungarike", har Bayrakdar kallat det. Hit fördes alla som försökt bära vapen mot regimen, och det var i Palmyra som Refaat el-Assads specialstyrkor några år tidigare mördade hundratals islamistfångar. Palmyra var också det fängelse som hanterade konspiratörer inom militären och civila politiska dissidenter som valts ut för att straffas extra hårt. En av dem var Faraj Bayrakdar.

Fångarna fick mat bara för att kunna överleva dagen: en bit gammalt bröd, kanske en ägghalva eller några oliver, lite vatten. De packades in i överbefolkade celler i total isolering från omvärlden, försvunna och döda såvitt deras familjer visste. De hade rakade huvuden och ögonen förbundna, fick inte tala, fick inte gå ut. Inför vakterna var de tvungna att gå med böjd nacke och stirra i marken — att se dem i ögonen eller säga emot var livsfarligt. De blev slagna när de marscherade förbi, när de tog emot sin mat, när de ställde upp på led, när cellerna inspekterades. Fångar togs hela tiden ut för tortyr, trots att förhören var över. I Palmyra var lidandet inte längre ett sätt att pressa fram information, det var sadism för sadismens skull, ett straff för de fördömda.

När Faraj Bayrakdar till slut flyttades från Palmyra efter fem år var han så bruten av misshandeln att hela kroppen hade blivit krum. Han kunde inte räta på ryggen. Längre kunde han överhuvudtaget inte gå upprätt, utan kröp som ett djur på golvet. Han hade svårt att använda armarna och det gjorde ont att bara andas. Det var när han förstod att han skulle få träffa sin familj i Seidnaia som han började träna för att kunna röra sig normalt. Han ville visa sig för dem som de mindes honom.

Han satt ytterligare sju år i Seidnaiafängelset. I Palmyra hade han diktat i minnet, och, när det svek, bett sina medfångar att memorera dikter åt honom för att de inte skulle gå förlorade. I Seidnaia var förhållandena bättre. Här kunde han få tag på en penna, och började skriva ner sina strofer på cigarettpapper. Dikterna smugglades ut, samlades och trycktes utanför Syrien och översattes. Man spred hans försvarstal inför militärdomstolen, en rasande anklagelseakt mot diktaturen. Hans namn började bli känt, och Amnesty International, PEN-klubben och flera andra organisationer tog upp hans fall. Han fick människorättspriser och litterära utmärkelser, och författare och poeter skrev på upprop för hans frisläppande. När Hafez el-Assad besökte Paris 1998 tog Jacques Chirac upp Bayrakdars och den fängslade kommunistledaren Riad el-Turks fall direkt med den syriske presidenten. "Vi hörde det på Radio Monte Carlo", berättar Faraj Bayrakdar, och han kunde först inte tro det. Men påtryckningarna gav långsamt resultat. När Bashar el-Assad kom till makten ville han förbättra relationerna med omvärlden. Åttiotalets sista samvetsfångar började släppas.

Bara ett problem återstod. Både Turk och Bayrakdar vägrade skriva på ett dokument som säkerhetstjänsten krävde att de skulle underteckna, där de betygade sin respekt för presidenten och lovade att upphöra med politisk verksamhet. Den som vägrade underteckna kunde hållas kvar i flera år efter att strafftiden gått ut. Men regimen blev tvungen att ge sig. Som en följd av den internationella pressen släpptes till slut Riad el-Turk, Syriens mest kända samvetsfånge, i maj 1998. Bayrakdar blev kvar i fängelset ytterligare två år. Han släpptes den 16 november 2000, när Bashar el-Assad utfärdade en amnesti för politiska fångar för att fira trettioårsminnet av sin fars statskupp.

Efter fjorton år lämnade Faraj Bayrakdar fängelset och klev ut i en värld han inte längre kände

igen. Bussen från Seidnaia till Damaskus förde honom in i en främmande stad. Allt var nytt, gator, vägar, broar. ”Jag var som *ahl el-kahf*, folket från grottan”, säger han. Det är den islamiska versionen av den gamla sjusovarlegenden, om människor som låg i dvala i hundratals år för att sedan snubbla ut i en främmande värld. Han började försöka sätta sig in i vad som hänt under alla år han varit borta — ”Internet, vad var detta Internet?” Allt hade förändrats: man ringde med mobiltelefon, Sovjetunionen hade försvunnit, Syrien hade en ny president.

Även hans plågoande på Avdelning Palestina, general Mazhar Fares, hade fallit från makten. Vid tiden för Kuwaitkriget hade generalen förflyttats till Deir el-Zour i östra Syrien, för att försöka ta kontroll över den känsliga gränsen mot Irak. På något sätt, kanske på grund av mutor eller politiska intriger, kom han i konflikt med sina överordnade inom Militära underrättelsetjänsten. Han skickades hem till Horns, vanhedrad och maktlös, en sorglig gammal man.

”Innan jag kom till Sverige hade jag flyttat hem till Homs”, säger Faraj Bayrakdar, ”och han hade en lägenhet 500 meter bort. Vi var grannar.” Bayrakdars bekanta berättade att den gamle torteraren satt ensam och övergiven. ”Han försökte bjuda hem sina underordnade och sina vänner, bad dem att komma och dricka lite vin, spela lite kort”, men ingen kom, berättar Bayrakdar. ”Sådana människor har inga vänner.”

”Jag bad en kompis som kände Mazhar Fares” bror att tala med honom och fråga om jag fick komma på besök. Han undrade varför, men jag sa som det var: för att ingen besöker honom. Jag ska hjälpa honom.”

Ville du hämnas på honom?

”Nej. Jag ville bara träffa honom”, säger Faraj Bayrakdar. ”Vi kunde ha spelat kort och brädspel, druckit vin och pratat. Jag kunde ha visat honom att jag är en människa. Fått honom att förklara varför han betedde sig som ett djur.”

Det blev inget möte. När Faraj Bayrakdar var utanför Syrien under 2006 skrev han under en protest mot den syriska regimens Libanonpolitik. Flera andra undertecknare greps och han varnades av vänner i hemlandet att det inte längre var säkert för honom att återvända. Nu bor han i Stockholm, dit han bjöds in på ett stipendium för hotade författare. Han mötte aldrig Mazhar Fares igen.

Om du hade gjort det, vad tror du han skulle ha sagt?

”Jag vet inte”, säger Faraj Bayrakdar. ”Kanske han bara skulle ha sagt att det var hans jobb, att han inte hatade mig, att det inte var något personligt. Eller kanske han skulle ha vägrat möta mig.”

Vad skulle du ha sagt?

Faraj Bayrakdar rycker på axlarna. Ingenting. Allting.

”Jag ville väl bara visa honom att till och med jag, som han torterat och satt bakom galler i fjorton år, nu var jag en människa precis som han. Han hade varit som en stat i sig själv, men nu — ingen talar med dig eller kommer på besök, medan jag har många vänner, hundratals vänner. Du lyckades inte förstöra min framtid.”

”Du hade fel.”

* * *

I Syrien fortsätter revolutionen, runt ett bord med tomma skålar chips och nötter, och askkoppar som svämmer över av långa, syriska cigaretter.

Hassiba Abderrahman drömmer fortfarande om Latinamerika. ”Jag är väldigt förtjust i Ortega”, säger hon. Det är Daniel Ortega hon talar om, åttiotalets vänsterledare i Nicaragua, som återvaldes 2007 med stöd bland annat från konservativa högerkrafter.

Ja, men ... börjar jag.

Hon ler och skakar på huvudet: ”Det spelar ingen roll om han har förändrats nu. Han genomförde något som förtjänar respekt. Han förnyade förståelsen av demokratin. Han visade att du ska lägga fram ett valprogram, och sedan kan du väljas eller du kan förlora.”

Jag försöker antyda att min bild av sandinisternas regim inte är precis densamma som Hassiba Abderrahmans, men det viftar hon bort: ”Idag ser man att de latinamerikanska staterna har börjat tillämpa det här på ett bra sätt”, fortsätter hon. ”Det finns i grund och botten två olika modeller: Ortega och Chávez.” Venezuelas president Hugo Chávez gillar hon inte: ”Oavsett vad han strävar efter gäller det att förstå att han i grund och botten är militär”, säger hon. ”Han fortsätter stödja sig på armén.”

”Jag tror”, säger hon, ”att de flesta vänsterströmningar måste omvärdera sin förståelse av demokratin, sättet man styr på, demokratins innebörd. De gamla begreppen duger inte. Vi kan inte ha ett parti, en ledare, en generalsekreterare, en färg. Ett enda parti, det blir bara ett enda problem.”

Hon rotar efter sin tändare i soffan, men tittar plötsligt upp och flinar, med en otänd el-Hamra i mungipan: ”Vi får förresten aldrig med oss gulfstaterna om vi bara tillåter ett enda äktenskap.”

* * *

”Ja”, säger Faraj Bayrakdar, efter en kort paus. ”Jag tror att partiet gjorde rätt. Men vi lade inte fram det på rätt sätt för den tiden. Vi klarade inte av att anpassa oss till de förhållanden som rådde, till maktbalansen.”

”När du är svag måste du bete dig på ett sätt, när du är stark på ett annat. Men för oss spelade det ingen roll om vi var svaga eller starka, vi gjorde samma sak ändå. Man sa att sanningen måste fram ...”

”Det tror jag är min enda invändning”, säger han, och försöker hitta formuleringarna. ”Mitt parti hävdade att så länge vi har rätt så spelar det ingen roll vad som händer — även om vi allihop mördades eller fängslades så var vi redo att betala priset.”

”Och det var rätt att vi var redo att betala priset. Men vi kunde åtminstone ha försökt att minska det och betala ett pris som var jämförbart med vad vi fick ut. Inte betala ett pris som var mycket högre än vad vi åstadkom!”

Han tvekar: ”Samtidigt spelade det ju ingen roll på den tiden. Även om du var väldigt försiktig så skulle myndigheterna arrestera dig”, säger han. ”Se på de andra partierna, som inte gick lika hårt fram som vi gjorde. De slutade likadant.”

Är du fortfarande kommunist?

”Ja...”, säger Faraj Bayrakdar. Han dröjer med svaret. ”Jag tror det, men på ett annat sätt än tidigare.”

”Först och främst så var vi ju aldrig ett Sovjet- eller Kinatroget parti, vi hade våra egna idéer om kommunismen.” Han säger att han fortfarande ser ett klasslöst samhälle som ett mål, och i den meningen är han kommunist, men att man måste anpassa metoderna till verkligheten. Att han nu kan förstå socialdemokratins reformistiska idé, att gradvisa kompromisser kanske är den riktiga

taktiken i vissa länder — det är bara det att man inte får släppa målet ur sikte. Till skillnad från Hassiba Abderrahman gick Faraj Bayrakdar aldrig med i Kommunistiska arbetspartiet igen när det återskapades 2004. Idag betraktar han sig bara som poet, inte som politiker.

”I grund och botten tror jag att kommunismen är en mycket mänsklig dröm”, säger Bayrakdar, ”och nu behandlar jag den som en dröm. Det viktiga är att gå mot den här drömmen och oavsett om vi kommer en meter eller en kilometer på vägen så kommer det att bli bättre. Mänskligheten behöver ideal och drömmar — stora drömmar till och med. Men vi ska inte vara så säkra på att vi kan förverkliga dem.”

Det är dags att bryta upp. Utanför kaféet har det börjat skymma, men luften är fortfarande varm. Gatlyktorna börjar tändas och trappgrinden till Klara kyrka är stängd. Nils Ferlin står med sin järnfimp precis som vi lämnade honom, och Faraj Bayrakdar gräver upp en ny cigarett ur sitt Marlboropakets — det röda.

KÄLLOR: REVOLUTIONÄRERNA

ACSS; Faraj Bayrakdar: *Språkets och tystnadens otaliga svek* (Starfalk 2006); Lasse Winkler: ”En historia lika gammal som mänsklighetens”, *Svensk Bokhandel* (22 september 2006).